DAGBLAD VAN HET NOORDEN

01 december 2018 , pag. 6

Een dag zoeken naar neanderthalerwerktuigen bestaat vooral uit kijken, bukken, oprapen, bekijken en weggooien.

>>
een beetje. Er ligt veel oud en verweerd vuursteen aan de oppervlakte van de akker, die zich bevindt op het hoogste punt van de overgang naar een beekdal. Lager in het beekdal zou nog meer kunnen liggen, maar de dalen zijn door erosie dichtgeslibd en daar liggen de oude grondlagen veel dieper.

„We pakken zoveel mogelijk stenen op en draaien ze om", zegt Jaap Beuker, als hij even na half tien de zoekers hun marsorders geeft. „Het is namelijk veel moeilijker om een neanderthalerartefact van 100.000 of 50.000 jaar oud te herkennen, dan stenen werktuigen van 5.000 jaar oud. Die pik je er zo uit. Mp's zoeken is een vak apart en je kunt het niet uit boeken leren."

Het probleem met de neanderthalerartefacten in de Noordwest-Europese kustgebieden is dat ze er anders uitzien dan de werktuigen die in zuidelijker regio's worden gevonden. In de laatste ijstijd werden de stenen hier aan extreme omstandigheden blootgesteld, waardoor hun oppervlak sterk veranderde en ze soms zelfs deels kapot vroren.

Een nog veel groter probleem is dat de klimaatinvloeden enorme hoeveelheden zogeheten pseudoartefacten hebben voortgebracht: stenen die lijken op werktuigen, maar die op natuurlijke wijze zijn gevormd door de inwerking van vorst en transport door gletsjers, branding en rivieren. „Dat zijn er niet duizenden of miljoenen, maar miljarden", zegt Beuker. „Net als in Nederland."

Bij de vorige zoekactie, in 2016, liep een professor uit Hessen mee, die gespecialiseerd is in de tijd van de neanderthalers. „Hij was heel andere vondsten gewend en had veel moeite om hier echte artefacten te onderscheiden van pseudoartefacten", vertelt Beuker. „En onlangs heb ik nog een Duits artikel gelezen, waarin zonder blikken of blozen pseudoartefacten als werktuigen werden aangeduid."

Ook in Nederland trappen amateurarcheologen nog weleens in de val die de ijstijden hebben gezet. „Je moet bij twijfel altijd naar de logica achter de bewerkingssporen kijken", legt Beuker uit. „Zit er een plan achter? Want de natuur is een betonmolen die stenen willekeurig bewerkt."

Op de heenreis liet een van de zoekers, Anne ten Brink, een afslag zien die hij onlangs opraapte op een nieuwe vindplaats in Drenthe, die al enkele fraaie artefacten voortbracht. Prachtig exemplaar vond iedereen in het busje, maar Beuker is onverbiddelijk: geen artefact. „De jongens vinden mij weleens te streng. Maar liever kritisch dan een discutabele vondst."

MINIVAKANTIE

De onervaren Duitse zoekers worden vandaag naast de Nederlandse zoekers gezet, die al jaren op de grote neanderthalervindplaats in Peest en andere plekken in Drenthe en Groningen actief zijn. „We zoeken zeer systematisch, met zijn allen op een rij, net zoals de politie terreinen afzoekt", instrueert Beuker. Als hij halverwege zijn toespraak is, komt André Kerkhoven doodgemoedereerd de akker oplopen. Felgeel jack om de schouders, handen in de zakken, muts plus cap op het hoofd. „Ja hoor, heb je net een inleiding gehouden ..." Gelach alom.

Kerkhoven, die een eigen archeologisch onderzoeksbedrijf in Lelystad runt, is een van de twee professionele Nederlandse archeologen die vandaag meezoeken. Hij had alvast een akker even verderop verkend, toen de anderen nog stonden te wachten op de aankomst van de Duitse zoekers.

Voor hem is de trip naar Duitsland ontspanning, een minivakantie. „Amateurarcheologie is veel leuker dan professionele", zegt Kerkhoven. „Geen papierwerk, geen geregel, geen deadlines. Gewoon lekker zoeken, met je neus in de modder."

De eerste keer, in 2015, vond Kerkhoven hier twee neanderthalerartefacten. Hij weet waarop hij moet letten. Voor de anderen, en dan met name de minder ervaren Duitsers en de Nederlandse journalist, legt Beuker het nog een keer uit: „Er zijn drie categorieën: de echte mp's, de pseudoartefacten en de incertofacten."

Die laatste categorie, ook kortweg *incerto's* genoemd, heeft Dick Stapert bedacht voor stenen waarvan het ook na grondige bestudering onzeker is of het bewerkte stukken zijn of natuurlijk gevormde.

Beuker hamert er bij de zoekers op om, als ze denken dat ze een neanderthalerstuk hebben gevonden, te blijven staan en hem, Hartz en Martin Segschneider met zijn gps erbij te roepen. „Het gaat niet om de afzonderlijke vondsten, maar om het geheel", legt hij uit. „We beoefenen vandaag wetenschap en dat is iets anders dan stenen verzamelen. Al is het natuurlijk een enorme sensatie als je opeens

> DE NATUUR IS EEN BETONMOLEN DIE STENEN WILLEKEURIG BEWERKT

met een steen in je handen staat, die 50.000 jaar geleden door een neanderthaler is bewerkt. Dat is elke keer weer een bizarre ervaring."

KLINGEN

„Jaap!"

Om elf uur ontstaat opnieuw consternatie op de akker. Jan van Rijn heeft zojuist een groot stuk vuursteen opgepakt waarvan iedereen onmiddellijk kan zien dat het door mensenhanden is bewerkt. „Dit is een relatief grote en gave kern, waarvan klingen zijn afgeslagen", constateert de Assenaar.

Klingen zijn stenen messen die onder meer gebruikt werden om huiden mee te bewerken en vlees te snijden. „Kijk, de rand is duidelijk bewerkt om goede klingen te kunnen produceren en de slagnegatieven zijn heel goed zichtbaar."

„Das ist ja verrückt", roept Jaap Beuker uit, als hij zich met Sönke Hartz en Martin Segschneider bij Van Rijn heeft gemeld. *„Verrückt!* De vondst van de dag!" Hartz moet zich bedwingen om geen vreugdedansje te maken. Segschneider glimlacht en zorgt er in alle rust voor dat de gps-gegevens van de vindplaats zorgvuldig worden vastgelegd. „Dit is toch echt bijzonder, nietwaar Jaap?", zegt Hartz op vragende toon. Hij kan het niet geloven.

Even later krijgen de zoekers bezoek. Een jongetje uit het dorp meldt zich bij de akker, in gezelschap van zijn moeder. „Mijn zoon is heel nieuwsgierig naar wat hier gebeurt", zegt ze. Het jongetje wordt meteen uitgenodigd om mee te zoeken. Een neanderthalerartefact vindt hij niet, maar na een half uur komt hij wel aanzetten met een afslag uit de tijd van de hunebedbouwers. De akker ligt ermee bezaaid.

Beuker prijst de jongen omstandig en feliciteert hem met zijn vondst, die hij mee naar huis mag nemen. „Zijn vader heeft een akker hier in de buurt", vertelt Beuker even later. „Als zo'n jongetje enthousiast is, is de kans groot dat we toestemming krijgen om die ook af te zoeken. Je bent altijd afhankelijk van de medewerking van de boeren. En nieuwe zoekers zijn natuurlijk altijd welkom!"

DOOSJE

De vindplaats in Drelsdorf werd vroeger 120.000 jaar oud geschat, hadden we gezien bij ons bezoek aan het Landesmuseum in Schleswig, de dag voor de zoektocht. „Daarbij had ik al zo mijn twijfels", zegt Beuker tijdens de middagpauze. „De klingkern bewijst dat je eerder aan 50- tot 40.000 jaar geleden moet denken. De klingtechniek is tamelijk jong. Er hebben hier dus late neanderthalers gezeten."

Als Beuker zijn koffie op heeft, moet hij alweer aan de slag: een van de Duitse amateurarcheologen die meezoeken, blijkt hier vaker te hebben gezocht. Hij heeft een doosje met eerdere vondsten meegebracht. De Nederlandse zoekers kijken hoofdschuddend toe, terwijl ze hun broodjes opeten.

„Daaraan heb je dus niks", moppert Anne ten Brink. „Als je geen gps-bepaling doet, verstoor je de vindplaats alleen maar. Hij kan beter op andere akkers in de buurt naar nieuwe vindplaatsen zoeken. Dat voegt wat toe."

Beuker keurt twee stenen goed, de rest is niks. Sönke Hartz kijkt verbaasd toe. „Deze man speurt hier al vier jaar", vertelt hij. „Ik wist van niks. De meeste amateurarcheologen in Sleeswijk-Holstein zijn eenlingen."

Drelsdorf heeft in totaal inmiddels zo'n honderd zekere neanderthalervondsten opgeleverd. Daaronder slechts twee vuistbijlen. „Een kleintje op de akker hiernaast en een grotere, even verderop", vertelt Hartz. De vondst van het klingkernstuk biedt daarvoor een mogelijke verklaring: de klingtechniek maakte vuistbijlen min of meer overbodig.

Dat er neanderthalers hebben geleefd bij Drelsdorf was al bekend in 1985. „Ik was destijds nog student archeologie", vertelt Hartz. „Een boer uit de omgeving, Hans-Ingwer Boockhoff, wilde zijn vondsten laten bekijken. Hij had tussen 1975 en 1985 veertig plastic tassen vol vuursteen verzameld. Op alle stenen was met viltstift de vindplaats genoteerd."

Hartz vermoedde destijds dat zo'n 350 stenen mp-artefacten waren. Toen Jaap Beuker ze jaren later controleerde bleven er dertig goede stukken over. De boer heeft altijd geweigerd zijn verzameling over te dragen aan het Landesmuseum. „Boockhoff was een moeilijke man", vertelt Hartz. „Pas na zijn dood, in 2002, mochten we van zijn weduwe enkele stukken lenen om te exposeren in het museum."

In 2009 nodigde Hartz zijn collegae Jaap Beuker en Marcel Niekus uit om de latere vondsten van Boockhoff, uit de periode 1985 tot 2002, te komen beoordelen. „We hebben toen een hele dag op de zolder van de boerderij stenen bekeken", vertelt Beuker. Onder de 5.000 stenen die door hun handen gingen, bleken nog eens 42 neanderthalerstukken te zitten.

„De weduwe van Boockhoff was zeer vereerd dat twee specialisten uit Nederland naar de vondsten van haar overleden man kwamen kijken", zegt Hartz. „De familie verzamelt ook Nordfriese klederdracht", voegt Beuker toe. „Toen wij aangaven dat we die ook graag wilden zien, konden we niet meer stuk bij haar. We kregen koffie met taart en ze maakte zelfs eten voor ons."

Na de middagpauze wordt in slagorde de

> JE MOET 'GEKKEN' HEBBEN DIE TIJD, ZIN EN HEEL VEEL GEDULD HEBBEN

tweede helft van de akker afgezocht. Bukken, oprapen, bekijken en weer weggooien. En heel af en toe die juichkreet: „Jaap!"

Halverwege de middag staat de teller op tien zekere neanderthalervondsten. „Als we op elf uitkomen is het eerste rondje Asgaard vanavond voor mij", kondigt Anne ten Brink aan. Het smaakvolle Vikingbier dat in Schleswig wordt gebrouwen is voor de zoekers een goede motivatie want al snel klinkt er opnieuw gejuich. „Jaap!"

Even later, als Beuker de vondst heeft goedgekeurd: „De Asgaard is binnen!"

Sommige zoekers hebben een handige afvalgrijper, wat de pijn in rug en benen aan het eind van de dag enigszins beperkt. De avond ervoor, in de Deense roeiclub te Schleswig waar het Nederlandse gezelschap overnacht, was al vastgesteld dat dit een hobby is voor witte mannen van boven de 50. Boos zijn ze allerminst, maar na zo'n dag zoeken zijn de spieren meer dan stram.

Later op de middag verslapt de aandacht van de zoekers wat, vooral bij de Duitsers. Er heerst anarchie in de rij die zich over de akker voortbeweegt. „Ze worden moe", constateert Jaap Beuker. „Jongens, rustig aan", klinkt het meermaals. „We gaan twee keer zo snel als vanmorgen!"

Als de tweede helft van de akker in recordtempo is afgezocht en we op last van Beuker nog een keer in zigzagbeweging over de akker gaan, is alle organisatie weg. „Vrij zoeken!", roept iemand grappend. Jaap Beuker, die nu tussen de anderen meezoekt, schudt het hoofd. „Er liggen nog te veel grote stenen die niet zijn opgepakt", moppert hij.

Even na drie uur besluit Beuker van de nood een deugd te maken. Hij roept zijn troepen bij elkaar. „Jongens, we gaan nog even snel een akker verderop verkennen. Dat hoeft niet systematisch en je hoeft niet alles op te pakken." De meest opmerkelijke vondst is een autosleutel. „Deze akker kunnen we verder vergeten", concludeert Beuker.

Na vier uur staat de zon zo laag dat er bijna niks meer is te zien. Het gezelschap begeeft zich naar de auto's. De bemodderde laarzen en schoenen worden verruild voor schoon schoeisel, de Nederlanders nemen afscheid van de Duitse zoekers. Op de terugweg naar Schleswig overheerst onder de Noorderlingen een positief gevoel en niet alleen over de fraaie vondsten. „De Duitsers beginnen er steeds meer kijk op te krijgen", wordt geconstateerd.

GPS-INFORMATIE

In de Deense roeiclub te Schleswig poetst Jaap Beuker aan het begin van de avond de vondsten van de dag schoon met een tandenborstel. Eén voor één worden de stenen gehaald uit hun plastic zakje met gps-informatie over de vindplaats. Beuker dompelt ze onder in een emmertje water en schrobt. De Nederlandse jager-verzamelaars waren op de terugweg liever eerst langs de Asgaardbrouwerij gereden voor een glas bier, maar Beuker was onverbiddelijk: „Eerst de vondsten bekijken."

De stenen worden uitgestald op een lange tafel, waarbij Beuker nauwlettend in de gaten houdt of de juiste steen wel bij het juiste zakje blijft. „Deze geloof ik niet in", zegt Beuker, als hij een van de onzekere stukken nog eens goed heeft bestudeerd. „Die blijft bij de incerto's."

Even later ontstaat toch weer wat opwinding als Beuker een vondst van André Kerkhoven na schoonmaak promoveert tot echt artefact. Daarmee is de oud-Drent met drie stukken topscorer van de dag. „Puur geluk", zegt hij. De totaalscore van vandaag is twaalf echte neanderthalerartefacten, plus acht onzekere stukken.

„De grootste winst van vandaag is toch vooral dat de grenzen van de concentratie een stuk duidelijker zijn geworden", zegt Kerkhoven tegen Beuker. De oud-conservator van het Drents Museum knikt, terwijl hij de vondsten nog eens bestudeert onder een lamp met fel licht. „En de datering, dankzij die klingkern", zegt hij. „Ook heel belangrijk."

De amateurarcheologen buigen zich aan de lange tafel nog een laatste keer over de artefacten. „Je moet die stenen nu goed bekijken, want na vandaag zie je ze nooit weer", zegt Anne ten Brink tegen zijn medezoekers. „Ja, we hebben een rare hobby." De vondsten gaan naar het *Archeologisches Landesmuseum* in Schleswig, waar Sönke Hartz zich erover ontfermt.

De onderwijzer uit Zuidlaren geniet enorm van zijn 'schoolreisje met oude mannen', zoals alle noorderlingen die mee hebben gezocht. Ten Brink: „Ik stap op vrijdag de auto in en begin te glimlachen. Die glimlach blijft op mijn gezicht tot ik zondagavond de auto weer uitstap. Dan kan ik er weer een maand tegenaan. Dit geeft zoveel energie."

Foto links: een van de Duitse zoekers heeft een afslag gevonden. Foto rechts: Jan van Rijn met de vondst van de dag, een klingkern.

Neanderthaler-onderzoek

Dick Stapert ontwikkelde zich, mede door zijn onderzoek naar de stenen van Tjerk Vermaning, tot de eerste specialist op het gebied van neanderthalerartefacten uit het glaciale kustgebied van Noordwest-Europa. Jaap Beuker en Marcel Niekus bouwden voort op zijn kennis en startten in 1994 een nieuw neanderthalerproject in Noord-Nederland.
Zij begonnen met het inventariseren en bestuderen van de losse vondsten die tot dan toe bekend waren, waaronder een tiental stenen van Vermaning die wel deugden. Er was op dat moment één grote vindplaats in Noord-Nederland bekend waar meerdere stukken bij elkaar lagen, bij Mander in Overijssel.
Begin deze eeuw gingen Beuker en Niekus met amateurarcheologen en archeologiestudenten het veld in op zoek naar meer vondstconcentraties. In 2007 stuitten ze bij Peest op een groot neanderthalerkampement, dat inmiddels ruim vijfhonderd artefacten heeft opgeleverd. Later werd bij Zeijen een tweede concentratie ontdekt. Behalve Drelsdorf zijn verder geen grote vondstconcentraties bekend in het glaciale Noordzeekustgebied.